

zpravidla nachová. Chmýr 1,5–2,0 cm dl. Velmi vzácně, ačkoli rodičovské druhy rostou často společně zejména na pasekách. Často zaměňován s ostnitými morfotypy *C. arvense* s křídlatou lodyhou.

M: 28f. Svojs. pah. (Křivce), 37a. Hor. Poot. (Hrádek u Sušice), 66. Hornosáz. pah. (Zbraslavice), 69a. Železnoh. podh. (Kochánovice). – O: 93a. Krk. les. (Malá Úpa), 97. Hr. Jes. (Stará Ves).

PODPĚRA (1951) uvádí tohoto křížence ze Soosu od Františkových Lázní, Uherského Ostrohu, Strážnice, Blanska, Babiho lomu u Brna, avšak ve všech případech jsou nálezy doloženy v BRNU položkami *C. arvense*.

Poznámka 1: Herbářově doložení jsou z našeho území také někteří kříženci vzniklí spontánně během kultivace na zahradě F. Petraka v Hranicích na Moravě. Jsou to hybridy *Cirsium heterophyllum* × *serratuloides* a *C. oleraceum* × *serratuloides* (PETRAK *Cirsiotheca Univ.*, no 159).

Poznámka 2: Mýlné uvádění kříženci: Údaj o nálezu křížence *Cirsium eriophorum* × *heterophyllum* od Žandova (HANDSCHKE apud ČELAK. S.-B. Königl. Böhm. Ges. Wiss. Prag, cl. math.-natur., 1884:73, 1885) se vztahuje k *C. eriophorum*. Údaj o výskytu křížence *Cirsium palustre* × *tuberosum* (= *C. xsemidecurrans* RICHTER) v českých lesích (TAUSCH ex MALY Enum. Pl. Phanerogam. Imper. Austr. Univers. 130, 1848) vznikl převzetím chybné Reichenbachovy (REICHENB. Fl. Germ. Excurs. 286, 1831) synonymizace jmen *C. sylvaticum* TAUSCH a *C. semidecurrans* a ve skutečnosti se vztahuje k *C. vulgare* var. *hypoleucum* (DC.) KUMMER (cf. ČELAKOVSKÝ Prodr. Fl. Böhm 2:255, 1871). Rostlina popsaná od Slaného jako hybrid *Cirsium eriophorum* × *palustre* = *C.*

xdominii M. SCHULZE (Mitt. Thüring. Bot. Ver. 18:35, 1903) je ve skutečnosti jen mladý exemplář *C. vulgare* se sbíhavými listy, pistnatými na spodní straně. Fleischerem od Sloupnice popsáný údajný kříženec *Cirsium arvense* × *vulgare* = *C. xbohemicum* FLEISCHER in DÖRFLER Herb. Norm., no 3640, 1898 je v PR a BRNU bohatě doložen; tento originální materiál zahrnuje však pouze různé extrémní morfotypy *C. vulgare*. Obdobně originální materiál jména *C. xfleischeri* PODP. (Verh. Zool.-Bot. Ges. Wien 54:339, 1904.) popsáného jako kříženec *Cirsium canum* × *eriophorum* z lokality Praha-Đáblice zahrnuje pouze subtilnější morfotyp *C. eriophorum* se širšími listovými úkrojky zakončenými jemnějšími koncovými ostny.

Poznámka 3: Kříženci, kteří by vzhledem ke společnému výskytu rodičovských druhů mohli být na území ČR nalezeni: *Cirsium acaule* × *eriophorum* = *C. xmartinii* LAMBERT Bull. Géogr. Bot. Mans 21:79, 1911; *C. arvense* × *brachycephalum* = *C. xhungaricum* ZSAK Bot. Közlem. 20:19, 1922; *C. arvense* × *heterophyllum* = *C. xdiscolor* GOLLER et HUTER Österr. Bot. Z. 56:311, 1906; *C. brachycephalum* × *canum* = *C. xborbasii* FREYN ex BORBÁS Akad. Közlem. 12:79, 1875; *C. canum* × *heterophyllum* = *C. xmurrianum* KHEK Ann. Naturhist. Mus. Wien 38:96, 1925; *C. canum* × *vulgare* = *C. xpreiseri* UECHTR. Jahresber. Schles. Ges. Vaterl. Cult. 63:230, 1885; *C. heterophyllum* × *oleraceum* × *palustre*; *C. oleraceum* × *palustre* × *rivulare*; *C. heterophyllum* × *oleraceum* × *rivulare*.

Poznámka 4: Mezirodoví kříženci s rodem *Carduus* uvádění někdy v literatuře mimo území ČR, např. *Cirsium vulgare* × *Carduus nutans* nebo *Cirsium heterophyllum* × *Carduus personata*, u nás zjištění nebyli.

63. *Onopordum* L. – ostropes *)

Onopordum LINNAEUS Sp. Pl. 827, 1753.

Lit.: ROUY M. G. (1896): Révision du genre *Onopordon*. Bull. Soc. Bot. Fr. 43:577–599. – ARÈNES J. (1942): Contributions à l'étude des *Onopordon* de France. Notul. Syst. 10:207–248. – EIG A. (1942): Revision of the *Onopordon* species of Palestine, Syria and adjacent countries. Palestine J. Bot. 2/4:185–199. – DRESS W. J. (1966): Notes on the cultivated Compositae. 9: *Onopordum*. Bailey 14:75–86. – GONZALES SIERRA G. et al. (1992): Revisión taxonomica de las especies ibéricas del género *Onopordum* L. Candollea 47:181–213.

Dvouleté byliny. Lodyhy až 2 m dl., ostnitě křídlaté, nebo lodyhy silně zkrácené. Listy střídavé, přisedlé, peřenodílné až peřenosečné, ostnitě zubaté. Úbory kulovité až vejcovité, jednotlivé (zřídka po 2–3 shloučené), skládající vrcholičnaté květenství; zákrov 3–4 řadý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, lysé až chlupaté, někdy žláznaté, tuhé, ostnitě zakončené; lůžko úboru lysé, bez plevek. Květy trubkovité, oboupohlavné, světle červené až růžové; tyčinky s kopinatým konektivem. Nažky zploštělé, zaobleně 4hranné, lysé, chmýr drsný, na bázi srostlý do prstence, opadavý. – Asi 40 druhů v Evropě, s. Africe a z. Asii. – Entomogam. Anemochor.

1. *Onopordum acanthium* L. – ostropes trubil Tab. 70/1

Onopordum acanthium LINNAEUS Sp. Pl. 827, 1753.

Exsikáty: Fl. Českoslov. Exs., no 100. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 978. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 743. – Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 2691.

Zpravidla nápadně statné, ostnitě, až 2 m vys. byliny, zvl. v mládí ± hustě pavučinatě šedě chlupaté, později olysávající, s kulovým kořenem. Lodyha přímá, bohatě větvená, šir. ostnitě křídlatá.

Listy přizemní růžice a dol. lodyžní až 50 cm dl., krátce řapíkaté, podlouhlé až eliptické, nestejně chobotnatě laločnaté s 3bokými řidce ostnitě zubatými úkrojky zakončenými až 1 cm dl. ostnem, hor. listy přisedlé, sbíhající v lodyžní křídla. Úbory kulovité, 20–70 mm v průměru, zpravidla jednotlivé, méně často po 2–3 na koncích křídlatých větví; zákrovní listeny podlouhle kopinaté, ca 15 mm dl., 2,5 mm šir., pozvolna se zužující v osten až 5 mm dl., na vnější straně s krátkými

*) Zpracoval K. Sutový

chlupy, na vnitřní straně lysé. Květy trubkovité s korunou 14–25 mm dl., růžovou, vz. bělavou, korunní cípy lysé. Nažky 4,5–5,5 mm dl., zaoblené 4hranné, mírně zploštělé, příčně svraskalé, světle hnědé; chmýr až 1 cm dl., narůžovělý, s paprsky drsnými, na bázi srostlými do 0,5 mm vysokého lemu. VII–IX. Hkf.

$2n = 34$ (ČR: 17b. Pavl. kop.)

Variabilita: V ČR bez význačných odchylek. Rozdíly ve velikosti rostlin jsou v našich podmínkách zřejmě reakcí na prostředí (drobné rostliny označovány jako var. *humile* OPIZ, f. *minus* DVORÁK, var. *nanum* WIRTGEN, f. *humilius* DUFTSCHMIDT) a nemají taxonomickou hodnotu.

Ekologie a cenologie: Xerothermní až mezofilní stanoviště na okrajích cest, na náspech, v lozech, na pastvinách, rumišťích, navážkách apod., zpravidla v blízkosti lidských sídel. Diagnostický druh svazu *Onopordion acanthii* (v asociaci *Onopordetum acanthii* BR.-BL. 1926 a *Xanthietum spinosum* FELFÖLDY 1942), zřídka ve společenstvech svazů *Arction lappae* a *Fumario-Euphorbion* (asociace *Amarantho-Chenopodietum* SOÓ 1947).

Rozšíření v ČR: V nejteplejších oblastech jako archeofyt roztroušeně až hojně, v mezofytku méně často až vzácně a často pouze přechodně, hojněji pouze na j. a stf. Moravě. Od planárního po suprakolinní stupeň, do ca 450 m n. m., do vyšších poloh (submontánní a montánní stupeň) je zavlékán jen výjimečně (max.: Šumava, Houžná u Lenory, 760 m; Bílé Karpaty, Lopeník, pod Vysokým vrchem, ca 600 m; podhůří Novohradských hor, Nové Hrady, 535 m). Někdy pro svůj nápadný vzrůst a barvu pěstován pro ozdobu v zahrádkách. – Mapy: SLAVÍK in Květena ČR 7:52, 2004.

T: ve všech fyt. o. [Čes. T: vz. až roztr., Panon. T: roztr. až hojně; vz. ve fyt. o.: 3. Podkruš. pán. (Chomutov; Teplice), 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem; Střekov), 5a. Dol. Poohří (Hrdly; Libochovice; Velké Žernoseky), 6. Džbán (Kladno-Dřív; Úlovice; Nové Strašecí), 12. Dol. Pojiz. (Bakov nad Jizerou; Luštěnice), 13a. Rožď. tab. (Všejaný), 15a. Jarom. Pol. (Jaroměř), 15b. Hrad. Pol. (Hradec Králové; Malšova Lhota)]. – M: 24a. Cheb. pán. (Kynšperk), 24b. Sokol. pán. (Karlový Vary, Rybáře), 28a. Kynšp. vrch. (Dasnice), 28e. Žlut. pah. (Hradský Dvůr), 28g. Sedmih. (Telice), 30b. Rak. kotl. (Kolešovice – Přilepy), 31a. Plz. pah. vl., 32. Křivokl., 35b. Hořov. kotl. (Nefčín), 35d. Břez. Podbrd. (Holušice; Mirovice; Krašovice; Čížová), 36a. Blat. (Myštice; Třebohostice), 36b. Horaž. (Horažďovice; Malý Bor), 37b. Suš.-horaž. váp. (Bojanovice; Malé Hydčice; Rabí), 37d. Čkyň. váp. (Zechovice u Volyně), 37f. Strak. váp. (Radomyšl; Strakonice), 37l. Českokr. Předšum. (Křenov u Kájova), 37o. Kaň. Malše (Doudleby). 38. Bud. pán. (České Budějovice; Netolice), 39. Třeboň. pán. (Nové Hrady; Chlum u Třeboně; Štěpánovice; Mezimostí nad Nežárkou), 40a. Pís.-hlub. hřeb. (Týn nad Vltavou), 41. Stf. Povlt., 42a. Sedlč.-mílev. pah. (Sedlčany), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Tábor; Louňovice pod Blaníkem), 45a. Loveč. střed. (Vítov), 48b. Liber. kotl. (Liberec, Vratislavice nad Nisou), 52. Ral.-bez. tab. (Bělá pod Bezdězem), 53a. Českolip. kotl. (Noviny pod Ralskem; Česká Lípa), 61c. Chvojen. ploš. (Borohrádek), 62. Litomyš. pán. (Vysoké Mýto), 63f. Českotřeb. úv. (Česká Třebová; Ústí nad Orlicí), 63h. Svit. úv. (Svitavy), 64c. Černokost. perm., 65. Kutnoh. pah., 67. Českomor. vrch., 68. Mor. podh. Vysoč. (poměrně hojně), 69. Želez. hory, 71c. Drah. podh. (Olšany; Brno-Líšeň), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Zlaté Hory), 74b. Opav. pah. (Malé Heraldice, Opava; Opava – Hlučín), 76a. Mor. brána vl., 78. B. Karp. les. (Pitín; Lopeník; Bohuslavice nad Vlčí; Kaňovice), 79. Zlín. vrchy (Zádveřice), 83. Ostr. pán. (Vítkovice), 84a. Besk. podh. (Třinec). – O: 88g. Hornovlt. kotl. (Houžná u Lenory).

Celkové rozšíření: Původní snad v Turkmenistánu a Arménii. V Evropě na sever až do j. Anglie, Dánska, j. Švédska a j. Finska, na východě j. a stf. Rusko. Jihozápadní a Střední Asie. V oblastech stf. a j. Evropy s klimaticky příznivými podmínkami se chová jako archeofyt, v s. a sz. Evropě se chová jako neofyt. Zavlečen do Jižní Ameriky, na Nový Zéland a do j. Austrálie. – Mapy: HULTEN NE 1986:930; MEUSEL et al. 1992:517.

64. *Silybum* ADANSON – ostropestřec *)

Silybum ADANSON Fam. Pl. 2:116, 605, 1763, nom. cons.

Lit.: SPITZOVÁ I. et STARÝ B. (1985): Obsah a lokalizace flavonolignanů u ostropestřce mariánského (*Silybum marianum* (L.) Gaertn.) v průběhu ontogeneze. Sborn. ÚVTIZ – Zahradnictví, 12/4:301–305. – KOSINA C. (1988): Silymarin kontra phalloidin a α -amanitin – krok vpřed při otravách muchomůrkou zelenou? Čas. Čs. Houb. 65:132. – BAZATA V. (1990): Ostropestřec mariánský ve světle moderní fytotherapie aneb „staronová“ léčivá rostlina. Naše Lieč. Rastl. 27:129–132. – SPITZOVÁ I. (1991): Kultivar *Silyb*, nová surovina farmaceutického průmyslu. Živa 39:116–117. – SCHUSTER W. H. (1992): Mariandistel. In: SCHUSTER W. H., Ölpflanzen in Europa. Frankfurt am Main. – STARÝ B. (2000): Léčivé bodláky. Živa 48:208–210.

Statné, jednoleté až dvouleté ostnitě byliny. Lodyžní listy střídavé, bíle skvrnitě. Úbory jednotlivé, zákrov víceřadý, zákrovní listeny střechovitě uspořádané, ostnitě, lůžko úboru vyklenuté, ztlustlé, dlouze hustě bíle chlupaté, bez plevek. Květy jen trubkovité, oboupohlavné, velmi dlouhé. Nažky smáčklé, lysé, chmýr víceřadý z bílých, dole v prstenec srostlých paprsků. – 2 druhy ve Středozemí a sz. Africe. – Entomogam. Anemochor.

*) Zpracoval V. Zelený

Tab. 70: 1 *Onopordum acanthium*. – 2 *Silybum marianum*, 2a – příměstní listová růžice, 2b – dolní list, 2c – nažka, 2d – detail vnějšího paprsku chmýru.

